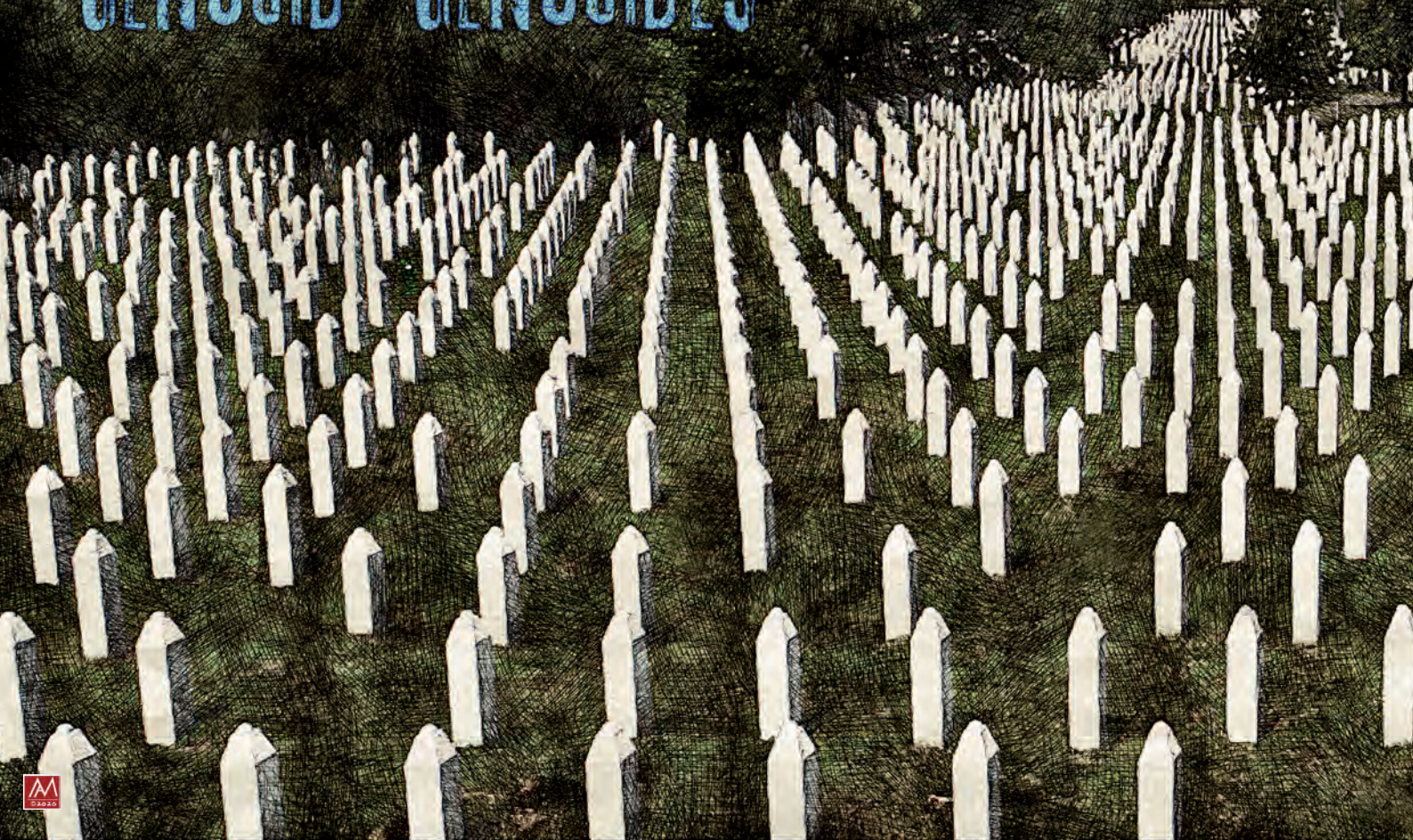

GENOCID – GENOCIDES

Dr. Asim Zubčević je vanredni profesor na Katedri za islamsku civilizaciju i rukovodilac te Katedre na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu. Diplomirao je 1993., magistrirao 1996. i doktorirao 2015. na Fakultetu za humanističke studije Univerziteta u Lajdenu.

Područja njegovog akademskog i naučnog interesa su: privatne biblioteke, bosanska kultura, knjige osmanskog razdoblja i bosanska kulturna historija.

E-mail: asim.zubcevic@fin.unsa.ba

Dr. Asim Zubčević is an associate professor at the Department of Islamic Civilization and head of that Department at the Faculty of Islamic Sciences of the University of Sarajevo. He graduated in 1993, master's degree in 1996 and doctorate in 2015 at the Faculty of Humanities of the University of Leiden.

His areas of academic and scientific interest are: private libraries, Bosnian culture, books of the Ottoman period and Bosnian cultural history, language and literature. He is employed in Rijaset of the Islamic Community of Bosnia and Herzegovina. He knows Arabic, German, writes and speaks English.

E-Mail: asim.zubcevic@fin.unsa.ba

datum prijema / date of receipt: 03.05.2024.
datum prihvatanja / date of acceptance: 10.06.2024.

DOI: <https://doi.org/10.52510/sia.v5i1.70>
UDK: 321.01(=163.4*3)(497.6)
Esej - Essay

Asim ZUBČEVIĆ

SEDAM IZAZOVA PRED BOSNOM I NJEZINIM MUSLIMANIMA
SEVEN CHALLENGES FACING BOSNIA AND HER MUSLIMS

Sažetak

U ovom tekstu razmatrano je sedam izazova s kojima se danas suočava Bosna kao država i kao društvo, od čijeg rješavanja ovisi pronalaženje izlaza iz postojećeg stanja. Iako se njihovo rješavanje tiče svih ljudi Bosne, čini se da je za muslimane Bosne ono od presudnog značaja.

Ključne riječi: *Bosna, bosanski muslimani, Bošnjaci, povijest Bosne, bosanskohercegovačka država, bosanskohercegovačko društvo, bosanskohercegovačka politika, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, jugoistična Evropa, Balkan*

SEDAM IZAZOVA PRED BOSNOM I NJENIM MUSLIMANIMA

Uvod

U posljednjim dvama stoljećima, u kojima je oblikovano sadašnje stanje u Evropi, muslimani u jugoistočnoj Evropi (Albanci, Bošnjaci, Pomaci, Romi, Turci i mnogi drugi za koje je teško odrediti etničko pripadanje jer je jasno da postoje crnogorski, srbijanski, makedonski, grčki i turski muslimani koji se nisu mogli – a mnogi ne mogu ni danas – poistovjetiti s navedenim etničkim određenjima) pretrpjeli su stradanja ogromnih razmjera. Kada se govori o Bošnjacima, ili potpunije – muslimanima bosanskog naroda, jasno je da su oni u tom vremenu u procesu stradanja koje uključuje i ponovljene slučajeve genocida. Za takvo njihovo stanje nema jasnog odgovora. Ali mogao bi biti nađen jedino u ustrajnom, na sistematičan način vođenom, otvorenom razgovoru među njima. Takvog razgovora nije bilo i nema ga ni sada. U navedenim dvama stoljećima moguće je vrlo jasno i neupitno ocrtati proces njihovog nestajanja na brojnim teritorijama u cijeloj jugoistočnoj Evropi, ali i u samoj Bosni.^{▼1} U sadašnjim granica suverene bosanskohercegovačke države postoje područja njihovog gotovo potpunog uništenja (npr. gradovi i naselja u istočnoj i zapadnoj Hercegovini). Nema važnijeg pitanja na koje bi spomenuti otvoreni razgovor trebao dati odgovor od sljedećeg: Šta su ključni uzroci tog stradanja i nemogućnosti da ono bude zaustavljeno i tom narodu osigurana prava na život i sretno bivstvovanje?

U pokušaju davanja odgovora na to pitanje, u ovom tekstu razmatrano je sedam izazova s kojima se danas suočava Bosna kao država i kao društvo, od čijeg rješavanja ovisi pronalaženje izlaza iz postojećeg stanja. Iako se njihovo rješavanje tiče svih ljudi Bosne, čini se da je za muslimane Bosne ono od presudnog značaja.

^{▼1} Vidjeti: Bandžović, Safet. *Bošnjaci i Turska: deosmanizacija Balkana i muhadžirski pokreti u XX stoljeću*. Sarajevo: vlastita naklada; 2014; Bandžović, Safet. *Deosmanizacija Balkana i Bošnjaci: ratovi i muhadžirska pribježišta (1876–1923.)*. Sarajevo: vlastita naklada; 2013 te McCarthy, Justin. *Death and Exile: the Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821–1922*. Princeton, N. J: The Darwin Press; 1995.

Prvi izazov: **Opstanak i jačanje bosanskohercegovačke države**

U navedenom vremenu muslimani bosanskog naroda nisu imali ni jasnu svijest te posljedično tome ni političku strategiju u odnosu prema državi koja bi omogućila njihov opstanak i slobodan život. Zato je, smatram, odnos prema bosanskohercegovačkoj državi,^{▼2} što uključuje promjenu vladajuće svijesti, ključna pretpostavka borbe za njihovu budućnost.

Od stjecanja nezavisnosti i prijema u Ujedinjene nacije protekla je 31 godina, a od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, kojim je završen troipogodišnji rat protiv Bosne, 28 godina. Ipak, i dalje je moguće uočiti nedovoljno izgrađenu svijest o značaju bosanskohercegovačke države kao optimalnog okvira za opstanak svih njenih građana, uključujući one koji u njoj vide залог opstanka sebe i svoje djece, unatoč pokušajima njenog slabljenja i uništenja. To je vidljivo na primjerima pristajanja na podjele po etničkim i partijskim linijama u raspolaganju javnim dobrima,^{▼3} organiziranom otuđivanju javnog novca, slabljenju poluga državne vlasti poput sudstva te u odnosu predstavnika države prema drugim državama i internacionalnim organizacijama, koji je prečesto obilježen teško shvatljivim odsustvom planskog i ustrajnog djelovanja..

ILUSTRACIJA - Od stjecanja nezavisnosti i prijema u Ujedinjene nacije protekla je 31 godina. (Arhiv Akšamija)

ILLUSTRATION - 31 years have passed since independence and admission to the United Nations.

^{▼2} U tekstu je povremeno upotrijebljen pridjev “bosanskohercegovačka” za državu u skladu s njezinim zvaničnim nazivom od potpisivanja Dejtonskog sporazuma. O neutemeljenosti i štetnosti dvočlanog naziva naše zemlje više u: Mahmutćehajić, Rusmir. “Laž Hercegovinstva”. U: *O antibosanstvu: muke života u tuđim predstavama*, Sarajevo: Connectum; 2018. str. 33-39.

^{▼3} Rasim Gačanović ukazuje na neprestano nasrtanje na energetske suverenitet naše države u više tekstova, naprimjer: Gačanović, Rasim. “Bosanska geografija: bosanski i bošnjački identiteti”. Godišnjak BZK Preporod. 2019;XIX(1):106-145. Posebno je vrijedan pažnje njegov rad “Razaranje i odbrana bosanskohercegovačkog naroda i njegove države: energetske strategije i antistrategije”. Forum Bosnae. 2023; 103: 906-929.

Drugi izazov: **Opstanak i razvoj muslimana bosanskog naroda**

Opstanak i razvoj muslimana bosanskog naroda^{▼4} – a to ne znači poricanje jednakih prava svih koji u cjelini tog naroda sudjeluju – mogući su jedino uz suverenu državu, teritorijalno cjelovitu sudionicu internacionalnog pravnog poretka. Svako ugrožavanje te države iznutra ili izvana prijetnja je opstanku muslimana bosanskog naroda. Brojni su primjeri pokušaja odvajanja muslimana bosanskog naroda od svijesti o presudno važnoj ulozi države kao okvira za njihov opstanak i razvoj.

Treba istaći da za opstanak muslimana naročitu odgovornost ima Islamska zajednica. Od mjere u kojoj ona uspijeva da odgovori zadaći usađivanja etičkih vrijednosti na nove naraštaje i nalaženja teološki autentičnih odgovora na izazove življenja u našem vremenu ovisi i duhovno zdravlje muslimana Bosne. Danas, u uvjetima potpune slobode, prostor za djelovanje nikada nije bio veći, a time i odgovornost za prevlađujuće stanje u narodu i društvu.^{▼5}

ILUSTRACIJA – Svako ugrožavanje Bosne iznutra ili izvana prijetnja je opstanku muslimana bosanskog naroda. (Arhiv Akšamija)
ILLUSTRATION – Any threat to Bosnia from the inside or outside is a threat to the survival of the Muslim Bosnian people.

^{▼4} Za pojam “muslimani bosanskog naroda” polazi se od teze da u Bosni živi povijesno, jezički, kulturno i politički jedan narod – bosanski, različitih vjerskih, etničkih i drugih pripadanja koja se međusobno ne isključuju. O raspravama o imenovanju bosanskih muslimana vidjeti: Filandra, Šaćir. *Bošnjaci nakon socijalizma: o bošnjačkom identitetu u postjugoslavenskom dobu*. Sarajevo – Zagreb: BZK “Preporod” – Synopsis; 2012. 131-240. str. O bosanskoj naciji posebno vidjeti poglavlje “Bosanska nacija”, 444-452. str. te Zgodić, Esad. *Ideja bosanske nacije*. Sarajevo: Zalihica; 2008. O bosanstvu kao povijesno utemeljenom, kulturno posvjedočenom i politički poželjnom okviru ljudi Bosne vidjeti u: Mahmutćehajić, Rusmir. *Bauk bosanstva: u anesteziji i poslije*. Sarajevo: Dobra knjiga; 2022. te Mahmutćehajić, Rusmir. *O antibosanstvu: muke života u tuđim predstavama*.

^{▼5} Od rijetkih radova koji se bave ulogom i djelovanjem Islamske zajednice od Dejtona do danas moguće je navesti sljedeće: Hodžić, Dževad. *Post restante: kuda ide Islamska zajednica?*. Sarajevo: Tugra; 2005; Beglerović, Samir. “Islamska zajednica pred izazovom i nužnosti transformacije institucija: potreba za sržnim izmjenama ustava”. Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. 2012;(3-4):274-288; Kadribegović, Aziz, Ahmet Alibašić i Ekrem Tucaković, ur. *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini: dvije decenije reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića*. Sarajevo: Centar za napredne studije; 2012.

Treći izazov: **Teror neznanja i neznalica**

bavljenje navedenim pitanjima moguće je jedino u okviru znanstvenih i humanistički zasnovanih uvida u takve procese najrazvijenijih zemalja svijeta. Muslimani bosanskog naroda danas su gotovo posve izvan tih tokova. Recikliraju i tabuiziraju sasvim prevaziđena znanja o politici, kulturi i ekonomiji. Njihova ulaganja u znanost posve su zanemariva te su posljedično i tumačenja njihovog položaja u vlastitoj državi i u svijetu *de facto* karikaturalna. To uzrokuje aroganciju i netoleranciju u zagovaranjima komunikacijskih zajednica s pravima svakog pojedinca da govori i bude saslušan te da odgovara za rečeno, prihvata kritičko preispitivanje tog za što se zalaže, uz pravo da na jednak način i na istom mjestu odgovori svojim kritičarima.

ILUSTRACIJA - Muslimani bosanskog naroda danas su gotovo posve izvan tih tokova ulaganja u znanost. (Arhiv Akšamija)

ILLUSTRATION - Today, the Muslims of the Bosnian people are almost completely outside these streams of investment in science.

Četvrti izazov: Iseljenost u tuđe predstave o sebi

U spomenutom vremenu od dvaju stoljeća, kada su razvijani procesi osvješćenja i oslobođenja narodā u Evropi, odnos prema muslimanima bio je u paradigmi njihove orijentalnosti te, posljedično, i neuključivosti u evropske procese emancipacije i oslobođenja. Zato je među muslimanima bosanskog naroda nastao emotivni uzvrat okretanja prema utopijskim slikama univerzalne muslimanske zajednice, arapstvu, turčijatu i tome slično.^{▼6} Dok su susjedni narodi svoje kulturno i političko osvješćenje temeljili u odnosu prema svojoj zemlji i državi kao telosu, uz otkrivanje narodnog genija u jeziku i narodnoj kulturi, muslimani bosanskog naroda sve više su bili otuđeni od tog. I danas su prilike u vezi s razumijevanjem bosanskih povijesti, kulture, jezika, umjetnosti i dalje izvan spomenutih rasprava koje uključuju intelektualnu zajednicu. I dalje su u rukama navodnih znalaca čije relevantnosti nisu provjeravane ni u kakvoj komunikacijskoj zajednici. A takvih znanja u razvijenom svijetu nema i ne može biti.

ILUSTRACIJA - Susjedni narodi svoje kulturno i političko osvješćenje temeljili su u odnosu prema svojoj zemlji i državi kao *telosu*. (Arhiv Akšamija)

ILLUSTRATION - Neighboring nations based their cultural and political awareness on their relationship to their country and state as a *telos*.

^{▼6} Mahmutćehajić, Rusmir. "Orijentalizam, islamizam i osmanizam". U: *Bauk bosanstva: u anesteziji i poslije*. 96-102; Mahmutćehajić, Rusmir. "Rasizam i orijentalizam". U: *O antibosanstvu: muke života u tuđim predstavama*. 59-63.

Peti izazov: Nova povijesna slika o sebi

Iako muslimani bosanskog naroda nisu u ovoj državi ni davni ni novi došljaci, već su tu u ukupnosti njenog trajanja, nisu izgradili sliku svoje povijesti i neprekinute prisutnosti od srednjeg vijeka i različitih oblika bosanskog kršćanstva s različitim kristologijama i ekleziologijama. I danas su emotivno posve suprotstavljeni svojim precima kršćanima, njihovoj kulturi i politici čiji su *de facto* i *de iure* baštinici. Naprimjer, uzbuđuju se činjenicom da pod stećcima počivaju njihovi preci, kršćani ove ili one denominacije, te da su upravo oni u tome što jesu bili prihvatili vjesnika Muhammeda, a. s., i sve što je s njime u vezi kao potvrdu tog što su imali i imaju u svome kršćanskom naslijeđu.^{▼7}

ILUSTRACIJA - Muslimani bosanskog naroda i danas su emotivno posve suprotstavljeni svojim precima kršćanima, njihovoj kulturi i politici čiji su *de facto* i *de iure* baštinici. (Arhiv Akšamija)

▼7 Više o tome vidjeti u radovima Rusmira Mahmutćehajića, naprimjer: *Hval i Djeva: sabiranje rasutog*. 3. Sarajevo: Dobra knjiga; 2011. 18-35. str.

Iako su neosporno iskusili stradanja koja je moguće u modernim pravnim kategorijama predstaviti kao genocid, nemaju i jasne svijesti o genocidnoj ideologiji, koja je jedan od preduvjeta za takva događanja. Posljednji masovni zločini protiv muslimana bosanskog naroda djelimično su određeni i presuđeni kao genocid. Ali među muslimanima bosanskog naroda ne postoji jasan epistemološki okvir šta je u njihovoj kulturi i politici te u kulturi i politici njihovih susjeda genocidna ideologija. Izvršenje zločina genocida i njemu sličnih vremenski je uvijek kratko. Zločinci mogu biti, a neki i jesu, kažnjeni, ali genocidna ideologija traje i prije i poslije njih. Da bi preživjeli spriječili ponavljanje zločina, moraju raspolagati jasnim uvidom u genocidnu ideologiju, jer su u njoj pretpostavke da se takav zločin ponovo dogodi

Muslimani bosanskog naroda u čitavom svom postojanju, i dijahronijski i sinhronijski, nisu i nije ih moguće izolirati. Preci su im kršćani, a većina njihovih sadašnjih susjeda također su kršćani. Ne mogu znati ni o sebi u prošlosti, ni o sebi u sadašnjosti bez ozbiljnog odnosa s kršćanima, proučavanja svega što je u vezi s njima i predstavljanja sebe njima na načine koji ne prijete i ne ugrožavaju.

ILUSTRACIJA - Muslimani bosanskog naroda uzbuđuju se činjenicom da pod stećcima počinjavaju njihovi preci, kršćani, te da su upravo oni u tome što jesu bili i prihvatili islam. (Arhiv Akšamija)

Šesti izazov: **Slabost vojne zaštite**

U posljednjem ratu protiv bosanskohercegovačke države i njenog naroda, muslimani tog naroda bili su uglavnom razoružani i nesposobni za sistematičnu odbranu. Herojski pothvat upravo je učinila institucija države, koja je u tako teškim okolnostima sačuvala organizaciju policije i uspostavila na temeljima zakona postuliranu civilnu zaštitu, Armiju i tako spriječila uništenje i države i njenog naroda. Ono što je bitno u tome jest onemogućenje svođenja odbrane bosanskog naroda na paradržavne organizacije odbrane, što je bio temeljni cilj agresora.

Bosanskohercegovačka država danas ima ustavom zajamčene elemente odbrane od mogućih destruktivnih djelovanja iznutra i izvana te garancije internacionalne zajednice. Koliko god taj sistem odbrane mogao biti slab, jedino u njemu valja tražiti garancije. Njegovo slabljenje i nestajanje interes je onih snaga koje su vodile rat protiv bosanskohercegovačke države i njenog naroda. Svako nastojanje da se izvan državnih struktura zagovara i provodi bilo koja vrsta organiziranja buduće odbrane prijetnja je opstanku i države i muslimana bosanskog naroda. Štaviše, bilo koja vrsta paradržavnog djelovanja, u bilo kojem području čije postojanje i razvoj jamči država, antibosanski je pothvat, a tako i antimuslimanski. ▼⁸

Sedmi izazov: **Gradnja povjerenja**

Iz navedenog ne proizlazi nikakva uskraćenost muslimana bosanskog naroda, građana bosanskohercegovačke države, da rade na otklanjanju sadašnjeg nepovjerenja u vlastitu budućnost. Na njima je da za sva pitanja koja ugrožavaju njihov opstanak i prava govore u javnome prostoru, da takva pitanja formuliraju na svim forumima u skladu s Ustavom i drugim s njime povezanim dokumentima. Svaka vrsta autizma podriva državu čija slabost nužno znači i prijetnju opstanku muslimana bosanskog naroda. Bez gradnje i jačanja povjerenja ne može opstati nijedna društvena i politička zajednica, pa ni država. Obnova društvenog tkiva kroz uspostavu povjerenja preduvjet je i zalag opstanka bosanskohercegovačke države. ▼⁹

▼⁸ U isto vrijeme, iz godine u godinu svjedočimo pojačanom naoružavanju Bosni susjednih zemalja, prije svega Srbije: Ilić, Zorica. "Za kakvu budućnost se sprema Srbija?". *Deutsche Welle* [online]. Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/zakakvu-budu%C4%87nost-se-sprema-srbija/a-66848104> (pristupljeno 28. 12. 2023).

▼⁹ Iako objavljen 2007, izvještaj UNDP-a čini se jednako aktuelnim za razumijevanje pitanja društvenog povjerenja u našem društvu: Fetahagić, Maida i dr. *Socijalna uključenost u Bosni i Hercegovini: izvještaj o humanom razvoju 2007*. Dostupno na: <https://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2007/NHDRBiHSocInclusion2007bos.pdf> (pristupljeno 8. 1. 2024).

Umjesto zaključka

nijedan narod nije propao zato što su njegovi neprijatelji bili jaki, već zato što nije imao svijest o sebi. Bez te svijesti, i bez pružanja privlačne vizije budućnosti Bosne, njezini ljudi, naročito mladi, odustat će od gradnje bolje budućnosti svoje domovine i potražiti će sreću u drugim krajevima svijeta. Ostaje da se vidi da li će sadašnje vođe i elite bosanskohercegovačke države i društva, a naročito muslimani bosanskog naroda, odgovoriti zahtjevu vremena i navedenim izazovima.

Final words

no people has ever disappeared just because its enemies were strong, but because it lacked self-awareness. Without such an awareness and without offering a compelling vision of Bosnia, her people, especially her youth, will give up on building a better future for their homeland and will keep searching happiness in other parts of the world. It remains to be seen if the present leaders and elites of the Bosnian state and society, particularly the Muslims, will rise to the occasion and respond to the needs of time and the aforementioned challenges.

reference / references

- BANDŽOVIĆ, SAFET.** *Bošnjaci i Turska: deosmanizacija Balkana i muhadžirski pokreti u XX stoljeću.* Sarajevo: vlastita naklada; 2014.
- BANDŽOVIĆ, SAFET.** *Deosmanizacija Balkana i Bošnjaci: ratovi i muhadžirska pobježišta (1876–1923.).* Sarajevo: vlastita naklada; 2013.
- BEGLEROVIĆ, SAMIR.** “Islamska zajednica pred izazovom i nužnosti transformacije institucija: potreba za sržnim izmjenama ustava”. *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.* 2012(3-4):274-288.
- KADRIBEGOVIĆ, AZIZ, AHMET ALIBAŠIĆ I EKREM TUCAKOVIĆ,** ur. *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini: dvije decenije reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića.* Sarajevo: Centar za napredne studije; 2012.
- FETAHAGIĆ, MAIDA i dr.** *Socijalna uključenost u Bosni i Hercegovini: izvještaj o humanom razvoju 2007.* Dostupno na: <https://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2007/NHDRBiHSocInclusion2007bos.pdf> (pristupljeno 8. 1. 2024).
- FILANDRA, ŠAĆIR.** *Bošnjaci nakon socijalizma: o bošnjačkom indentitetu u postjugoslavenskom dobu.* Sarajevo – Zagreb: BZK “Preporod” – Synopsis; 2012.
- GAČANOVIĆ, RASIM.** “Bosanska geografija: bosanski i bošnjački identiteti”. *Godišnjak BZK Preporod.* 2019;XIX:106–145.
- GAČANOVIĆ, RASIM.** “Razaranje i odbrana bosanskohercegovačkog naroda i njegove države: energetske strategije i antistrategije”, *Forum Bosnae.* 2023; 103: 906-929.
- HODŽIĆ, DŽEVAD.** *Post restante: kuda ide Islamska zajednica?.* Sarajevo: Tugra; 2005.
- ILIĆ, ZORICA.** “Za kakvu budućnost se sprema Srbija?”. *Deutsche Welle* [online]. Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/za-kakvu-budu%C4%87nost-se-sprema-srbija/a-66848104> (pristupljeno 28. 12. 2023).
- MAHMUTĆEHAJIĆ, RUSMIR.** *O antibosanstvu: muke života u tuđim predstavama.* Sarajevo: Connectum; 2018.
- MAHMUTĆEHAJIĆ, RUSMIR;** *Bauk bosanstva: u anesteziji i poslije.* Sarajevo: Dobra knjiga; 2022.
- MAHMUTĆEHAJIĆ, RUSMIR.** *Hval i Djeva.* 1–3. Sarajevo: Dobra knjiga; 2011.
- MCCARTHY, JUSTIN.** *Death and Exile: the Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821–1922.* Princeton, N. J: The Darwin Press; 1995.
- ZGODIĆ, ESAD.** *Ideja bosanske nacije.* Sarajevo: Zalihica; 2008.